
ЕКЗО- ТА ЕНДОГЕННІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

А. А. ТРОХИМЧУК,

фахівець,

e-mail: trohim11121997@gmail.com

Інститут землекористування НААН України

Анотація. У статті досліджено стримуючі фактори розвитку органічного виробництва в Україні. Визначено та узагальнено два блоки основних стримуючих факторів, які негативно впливають на розвиток і впровадження органічного виробництва. Серед екзогенних стримуючих факторів виділено повномасштабне вторгнення країни-агресора в Україну, а також ціну органічної продукції на міжнародному ринку. До ендегенних стримуючих факторів віднесено правові, суспільно-економічні, екологічні, матеріально-технічні фактори, а також неврегульованість моделі орендних відносин.

Визначено, що в Україні на даний момент немає чітко сформованої системи сертифікації, стандартизації і маркування органічної продукції, однак існує низка нормативно-правових актів, норми яких створюють підґрунтя для розвитку органічної сфери.

Виділено та проаналізовано правові, суспільно-економічні, екологічні і матеріально-технічні проблеми, які стримують розвиток виробництва органічної продукції в Україні.

Визначено, що існуюча система земельних відносин побудована на основі оренди, а виробництво органічної продукції в умовах оренди є ризикованим, оскільки короткостроковий договір оренди – економічно невигідний для виробників органіки, адже ґрунтується на особистій економічній вигоді власника земельної ділянки, ніж зацікавленості орендаря у гарному врожаї.

Ще одним ендегенним фактором, який стримує розвиток органічного землеробства в Україні, визначено процедуру встановлення придатності земельних ділянок для виробництва органічної продукції.

Ключові слова: землекористування, земельне законодавство, земельні відносини, охорона земель, землеустрій, органічна продукція, органічна діяльність, органічне землеробство, сертифікація, оператор органічного ринку, перехідний період, органічний період, деградація земель, оренда земель, ротація сівозмін, баланс гумусу.

Постановка проблеми

Недосконале регулювання земельних відносин, нераціональні управлінські рішення щодо земель, сучасний стан і використання земельних ресурсів, у тому числі перевищення допустимого рівня антропогенного навантаження на землі, значний рівень освоєності сільськогосподарських земель, в Україні не сприяють формуванню сталого землекористування. Зокрема, у зв'язку із цим відбувається поширення малопродуктивних, техногенно забруднених земель, знижується потенціал продуктивності земель, а в найближчому майбутньому рівня родючості ґрунтів може знизитися до критично низького рівня.

Нині виробництво органічної продукції набирає популярності й Україна характеризується значним потенціалом розвитку органічного сільськогосподарського виробництва, оскільки з кожним роком збільшуються кількість сертифікованих земельних ділянок для виробництва органічної продукції, зростає кількість виробників такої продукції, а також збільшується об'єм внутрішнього і зовнішнього ринку. Однак, в умовах постійного зростання площ проблемним питанням для ведення органічного землеробства залишається вибір земельних ділянок і встановлення їхньої ефективності, а також розробка належних заходів щодо відповідної організації землекористувань.

В умовах війни розвиток органічного виробництва в Україні не має пріоритету, але ця форма ведення сільського господарства активно впроваджується. Як відомо, у землеробстві все починається з ґрунту, потенціал його продуктивності тут є

визначальним. Усвідомлюючи катастрофічні наслідки бойових дій, прогнозуємо, що після закінчення війни тотальне забруднення земель сільськогосподарського значення в Україні набуде глобального масштабу.

За оцінкою фахівців НААН, ще до початку повномасштабного вторгнення рівень розораності земель України був одним з найвищих у світі – 54%, а у деяких регіонах – 70% і більше [1]. За даними Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO), розораність ґрунтів України становить 53,9%. Тоді як показник розораності сільськогосподарських угідь при цьому – 78,2%, середнє значення у країнах Європейського Союзу (ЄС) – 30–35% [1]. Причиною цього, на нашу думку, є відсутність стратегії землекористування, недотримання, а часом і порушення, норм і стандартів землеробства та екологічної рівноваги.

Через війну ґрунтова екосистема страждає найбільше. Заміновані регіони, вирви від обстрілів, зсуви ґрунту, згорілі землі, зруйнована військова техніка на полях спричиняє тривалу деградацію навколишнього середовища.

Сьогодні 30% території України – зона високої небезпеки в землеробстві. Один із негативних чинників – порушення ґрунтового покриву. Це переважно прямі пошкодження – механічні деформації, хімічне та теплове забруднення, захаращення території [2].

Якщо не будуть реалізовані заходи повоєнного відновлення, слід очікувати збільшення площ земельних ділянок із ґрунтами, які підтоплені, засолені, піддані ерозійним процесам тощо. Це беззаперечно може призвести до руйнівних наслідків у

сільському господарстві, порушення ґрунтового покриву, опустелювання, дефіциту природного зволоження, розвитку вітрової та водної ерозії.

Беручи до уваги практику органічного виробництва країн-членів ЄС, наприклад, Німеччини, зауважимо, що німецька система продовольства і землекористування налаштована радикально та орієнтована на сталий розвиток. Одним із кроків у цьому напрямі є ціль збільшення частки сільськогосподарських площ під органічним землеробством від 10 до 30% до 2030 року. Як відомо, стрімке збільшення площі земель під органічними культурами обумовлює серйозні зміни у системі продовольства і землекористуванні, включаючи створення складних природних систем, скорочення харчових відходів і, можливо, отримання азоту із стокових вод. Однак, це можливо за умови, якщо наведені процеси будуть супроводжуватися технічними досягненнями, направленими на підвищення урожайності сільськогосподарських культур [3].

Дослідження свідчать про те, що використання сільськогосподарських земель має ґрунтуватися на системах землеробства з вищим рівнем доходності на гектар. Порівнюючи органічну і традиційну систему землеробства, дослідники дійшли висновку, що органічна система господарювання має більш високі витрати, доходи та прибуток на гектар, ніж традиційна. Хоча обидві системи мали позитивну фінансову віддачу, середній чистий прибуток органічного виробництва (на 1 га) був у 21 разів вищим, ніж у традиційного господарювання (на 1 га). При цьому індекс рентабельності органічного господарювання виявився на 64% вищим,

ніж традиційного. Також органічний спосіб продемонстрував більш високу прибутковість за кількістю прямих робочих місць, розподілом доходів, продуктами харчування для здорового харчування, доданою вартістю до ВВП, ризиками, (біо)різноманіттям сільськогосподарських культур та площею земель, серед іншого. Загалом дійшли висновку, що органічна система господарювання забезпечує вищу фінансову, соціальну, економічну та екологічну віддачу на одиницю площі землі [4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Наростання темпів освоєння органічної сфери призвело до написання цілої низки статей та публікацій. Серед останніх наукових публікацій слід відмітити, насамперед, наукову статтю О. С. Дорош та А. Й. Дороша, в якій показано і доведено важливість освоєння та розвитку органічного землекористування саме в теперішніх умовах в Україні. В статті дослідниками зазначено, що важливість нарощування темпів освоєння органічного виробництва обумовлюється застосування традиційних технологій вирощування сільськогосподарської продукції, які неабияк погіршують екологічну ситуації в природі, порушують природну рівновагу, погіршують здоров'я людей. Доведено необхідність реформування законодавчої сфери, а саме розроблення проектів землеустрою щодо організації території органічного землекористування (землеволодіння). Саме заохочення як виробників, так і споживачів органічної продукції стають вирішальними у розвитку цієї сфери, не дивлячись на воєнний стан.

Запропоновані фактори розвитку органічного виробництва можуть бути реалізовані значною мірою та логічно-послідовно впроваджені [19].

Питанням організації території для ведення органічного землеробства займалися Й. М. Дорош, А. В. Барвінський, Д. М. Мельник. За результатами дослідження ними наголошено, що діюча система законодавства направлена на врегулювання технологічного процесу виробництва органічної продукції, проходження сертифікації та маркування. Однак, для якісного виробництва органічної сільськогосподарської продукції потрібно, в першу чергу, звертати увагу на умови та розміщення землекористування, тобто організацію території відповідно до правил і стандартів IFOAM. На основі вони обґрунтували, що нинішнє органічне законодавство потребує низки змін, а саме розробки та введення відповідних проектів землеустрою [20].

Враховуючи напрацювання вчених, тим не менше, на сьогодні існує необхідність у визначенні екзо- та ендогенних факторів розвитку органічного виробництва в Україні.

Мета дослідження. Проаналізувати й систематизувати фактори розвитку органічного виробництва в сучасних умовах розвитку земельних відносин.

Матеріали та методи наукового дослідження

Для реалізації відповідних завдань застосовано відповідні методи досліджень, а саме: науково-монографічний – при детальному огляді та аналізі різнобічних наукових статей із питань виробництва органічної продукції та проблем його запровадження в Укра-

їні, вивченні сучасного стану органічного виробництва та можливостей його поширення, аналізі нормативно-правової бази для розвитку органічного землеробства, актуальних періодичних видань тощо; аналітико-синтетичний – оцінка агроекологічного стану сільськогосподарських угідь за допомогою фондових матеріалів, нормативно-правової бази та метеорологічних даних; порівняння – для визначення придатності сільськогосподарських угідь при вирощуванні органічної продукції; групування – при ідентифікації проблем, які гальмують розвиток органічного виробництва на відповідному рівні.

Результати дослідження та їх обговорення

Усвідомлення глобальною спільнотою зростаючої екологічної загрози внаслідок інтенсивного ведення землеробства спонукало розробку альтернативних моделей господарювання, які б краще відповідали життєвим потребам суспільства. Саме такою стратегією стало органічне землеробство, яке останніми роками забезпечує зростаючий світовий ринок здоровими, сертифікованими, безпечними продуктами харчування. Термін «органічне рослинництво» – це сільськогосподарська практика в якій не використовується синтетичні пестициди і добрива. Однак, це характерна ознака, а не визначення цієї системи ведення сільськогосподарського виробництва. Така система максимально базується на сівозміні, використанні рослинних залишків, гною та компостів, бобових культур та рослинних добрив, органічних відходів виробництва, мінеральних добрив, механічному обробітку ґрун-

тів та біологічних засобах захисту від шкідників для підвищення родючості й поліпшення структури землі, забезпечення ефективного живлення рослин та боротьби з різноманітними шкідниками та бур'янами [5].

В Україні органічне виробництво почало розвиватись на початку 2000-х років. Ще з тих часів Україну почали вважати одним із головних постачальників органічної продукції на простори ЄС. Упродовж останніх років Україна впевнено займала позицію у ТОП-5 найбільших виробників органічної продукції до ЄС. У 2020 році Україна зайняла четверте місце у світі за обсягами імпорту органічної продукції до ЄС з часткою у 7,8% серед 123 країн, Україна експортувала до ЄС у 2020 році 217210 тонн органічної продукції. Ключова продукція: кукурудза, соя, пшениця, соняшникова олія, макуха, ріпак, насіння соняшнику, ягоди, лохина (заморожена) та пшоно. Багато років Україна залишається надійним виробником органічної продукції і зберегла свої лідируючі позиції під час пандемії COVID-19, під час якої були суттєво порушені ланцюги постачання. Пандемія показала, що попит на органічні продукти в ЄС продовжуватиме зростати, оскільки все більше споживачів обирають здоровий спосіб життя та якісні продукти харчування [5].

Замислюючись над перевагами органічних продуктів над продуктами, виробленими традиційним способом, потрібно відмітити користь органічних продуктів для здоров'я людини, котра полягає у відсутності хімічних пестицидів та інших шкідливих речовин, які можуть спричинити серйозні проблем зі здоров'ям, включаючи виникнення

раку, вроджені вади та порушення репродуктивної функції. Більш висока концентрація вітамінів, мінералів та антиоксидантів означає, що споживання органічних продуктів може сприяти зміцненню імунної системи і захистити від хвороб. Оскільки вони містять менше шкідливих речовин, таких як пестициди та ГМО, ці продукти можуть допомогти знизити ризик розвитку алергій, інших проблем зі здоров'ям. Деякі дослідження також підтверджують, що органічні продукти мають менший вміст нітратів, які вважаються канцерогенними [6]. Крім того, органічні продукти часто мають вищу харчову цінність, що сприяє збалансованому харчуванню, забезпечуючи організм усіма необхідними поживними речовинами. [6]. Більше переваг органічного сільськогосподарства наведено у таблиці 1.

Органічне виробництво в Україні характеризується наступним. Згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства України станом на 31 грудня 2021 року загальна площа угідь, які використовуються для органічного виробництва та перебувають у перехідному періоді, склала 422 299 га, що становить 1% від загальної площі земель сільськогосподарського призначення в Україні, тоді як станом на 2018 рік загальна площа сільськогосподарських земель (органічного і перехідного періоду) становила 381 173 га. Площа сільськогосподарських угідь з органічним статусом станом на 2021 рік становила 370 110 га, а у 2018 – 289 551 га. Загальна кількість операторів у 2021 році становила 528, включаючи 418 сільськогосподарських виробників, а у 2018 році – 426 осіб (органічного і перехідного періоду). Як бачимо, органічна продукція все

1. Переваги органічного сільського господарства

Переваги	Значення для довкілля
Зменшення застосування хімічних пестицидів і добрив, які забруднюють ґрунт і водойми	Використання природних методів контролю за шкідниками та біологічних добрив, які менш шкідливі для довкілля.
Збереження біорізноманіття та підтримка здорових екосистем	Вирощування різноманітних культур і використання методів змішаного вирощування сприяють формуванню здорових екосистем і підтримці біологічного різноманіття.
Відновлення родючості ґрунту і зменшення ерозії	Застосування органічних методів вирощування, таких як компостування та використання зелених добрив, сприяє підвищенню родючості та покращенню структури ґрунту.
Зменшення використання водних ресурсів та забезпечення сталого сільського господарства	Використання методів крапельного зрошення та мульчування сприяє зменшенню втрати води через випаровування та забезпечує стабільне водопостачання для рослин.
Зменшення викидів парникових газів	Органічне землекористування може сприяти зниженню викидів парникових газів, оскільки зазвичай воно потребує менше використання ископного палива для виробництва добрив та пестицидів.
Сприяння місцевій економіці та соціальному розвитку	Органічні ферми можуть стати центрами освітніх та навчальних можливостей для місцевого населення, сприяючи розвитку сталого сільського господарства серед жителів регіону

* Джерело: розроблено автором із використанням джерела [6].

Рис.1. Стримуючі фактори, які впливають на розвиток органічного виробництва в Україні

* Джерело: розроблено автором.

більше і більше захоплює українців [2, 7].

Однак, не зважаючи на позитивні зміни у розвитку виробництва органічної продукції, в Україні існує ряд

негативних стримуючих чинників, котрі в умовах реформування земельних відносин гальмують його розвиток і які ми згрупували за їх походженням (рис. 1).

Отже, наведені на рис. 1 екзогенні та ендогенні фактори в умовах розвитку земельних відносин стримують розвиток органічного виробництва на будь-якому рівні. Окремі з факторів детальніше опишемо нижче.

Особливо актуальним стримуючим екзогенним фактором на даний момент є повномасштабне вторгнення росії в Україну. Через війну екосистема страждає найбільше. Заміновані території, зсуви ґрунту, вирви від обстрілів, випалені землі, знищена військова техніка спричиняє довготривалу деградацію довкілля. На сьогодні 30% території України – зона великої небезпеки в землеробстві. Даний екзогенний фактор характеризується порушенням ґрунтового покриву. Це, насамперед, пряма шкода – механічні деформації, теплові та хімічні забруднення, засмічення поверхні.

Так, механічні деформації – це порушення структури ґрунтів під час транспортування військової техніки, будівництва захисних споруд, руху військ, а також утворення кратерів від бомбардування. Відбувається ущільнення ґрунтів, зміна їхньої структури, засмічення важкими металами, гине ґрунтова фауна, рослинність, у результаті цього спричиняється додаткове порушення ґрунтового біоценозу.

Щодо хімічного впливу, то особливої уваги вимагає проблема забруднення ґрунту важкими металами і їхніми сполуками, котра може призводити до міграції цих речовин у вегетативну масу рослин. Викиди забруднюючих речовин мають прямий вплив на оточуюче середовище та впливають на стан і здоров'я людей. Виникають негативні наслідки для здоров'я, пов'язані із серцево-судин-

ними, неврологічними, метаболічними та онкологічними захворюваннями. Особливо критичним є вплив на стан здоров'я дітей, які проживають на територіях воєнних дій.

Фізичний вплив війни характеризується зміною фізичних характеристик ґрунту внаслідок застосування військової техніки та зброї. Це включає вібраційний, радіоактивний та тепловий вплив.

За даними ДУ «Офіс з розвитку підприємництва та експорту», представленими під час онлайн-конференції «Експорт органічної продукції в умовах війни», станом на червень 2022 рік 1/5 органічних земель знаходиться під окупацією (Херсонська та Запорізька області). Близько 30% органічних підприємств призупинили свою діяльність, але 70% продовжують працювати. Близько 32% підприємств, які виробляють органічну продукцію, працюють частково, та лише 7% не мають жодних змін у роботі, 15% виробників віддають свою продукцію на підтримку української армії та притулків. Деякі з виробників продають свою продукцію за умовною вартістю [7].

Питання розвитку органічного виробництва взято до уваги і в рамках глобальних Цілей сталого розвитку (ЦСР), які є універсальним закликком до дій і були прийняті усіма державами-членами ООН в 2015 році у рамках Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року. Указ Президента № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» підтримує глобальні ЦСР до 2030 року та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України з метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, грома-

2. Площа земель, зайнятих під органічним виробництвом, тис. га

Рік	Площа, тис. га
2015	410,6
2016	381,2
2017	289,0
2018	309,1
2019	468,0
2020	462,0
2021	422,3
2022	263,6

* Джерело: [8].

дяньського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина. У зв'язку з цим, зважаючи на динаміку індикатора 15.3.4 Площа земель, зайнятих під органічним виробництвом, ЦСР 15 Захист та відновлення екосистем суші, можемо прослідкувати тенденцію зниження площ земель, зайнятих під органічним виробництвом внаслідок воєнних дій на території України (табл. 2).

До правового стримуючого ендогенного фактору відносимо неврегульованість нормативно-правової бази, адже Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції» [9], прийнятий у 2013 р., не відповідає вимогам європейського законодавства у сфері обігу, органічного виробництва та маркування органічної продукції [9]. У рамках удосконалення нормативно-правової бази розвитку органічного виробництва було прийнято Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» № 2496-VII, який набрав чинності з 2 серпня 2019 року [10]. Однак, навіть після прийняття

цього закону, сертифікація виробників органічної продукції відбувається згідно зі стандартами, еквівалентними регламентам ЄС. Це пов'язано з відсутністю власного стандарту органічності в Україні, тому маркування продукції жовто-блакитним логотипом ЄС не можливе [10].

Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України 25 грудня 2015 року затверджено органічний логотип (рис. 2).

Рис. 2. Державний логотип для органічної продукції

* Джерело: [11].

Таким чином, Закон № 2496-VII прийняли, але через недосконалість, відсутність нормативно-правових актів і державних стандартів неможливе використання державного логотипу для маркування української органічної продукції, через це українські підприємці органічної продукції використовують маркування Євролисточка, яке наносять на етикетку (рис. 3) [12].

Також до блоку правових проблем відносимо відсутність державної фінансової підтримки та недосконалість інституційного забезпечення органічного виробництва, які особливо відчутні в перехідний період, як самий складний і найбільш затратний

Рис. 3. Європейське маркування органічної продукції

*Джерело: [12].

період, оскільки кошти витрачаються не тільки на сертифікацію органічної продукції, але і на підготовку земельної ділянки для виробництва органічної продукції, закупівлю органічного насіння відповідно до стандартів. Також додаткові витрати йдуть на переліт іноземного інспектора та його проживання [13].

Розглядаючи суспільно-економічний стримуючий ендегенний фактор розвитку виробництва органічної продукції потрібно відмітити, що найбільшою проблемою є ціна на органічну продукцію для споживача. Так, відповідно до статті 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік», мінімальна заробітна плата в Україні на 1 січня 2024 року становить 7 100 грн, а мінімальний прожитковий мінімум становить в середньому для всіх груп населення 2 920 грн, при такому становищі кожен має сплатити за комунальні послуги, придбати одяг і предмети гігієни, отже, задовольнити свої соціальні та культурні потреби, а тому на їжу взагалі майже нічого не залишається, не говорячи вже про продукти органічного походження [14].

Ще одним ендегенним фактором, який є стримуючим у розвитку органічного виробництва, є те, що органічна продукція дорога через

переважно ручну працю при її вирощуванні: оскільки не можна використовувати хімікати для боротьби із шкідниками, людям часто доводиться самим і збирати, і струшувати цих шкідників, виривати бур'ян, прополювати, просапувати, підгортати та поливати, а це дуже трудозатратно.

Одним із ендегенних стримуючих факторів також є проходження щорічної сертифікації, оскільки потрібно заплатити за саму сертифікацію, придбати органічне насіння, сплатити витрати за переліт іноземного інспектора (коли сертифікується за європейськими стандартами).

Іншим ендегенно стримуючим фактором на шляху розвитку органічного виробництва вважаємо те, що більшість виробників органічної продукції є інноваційно пасивним, оскільки для того, щоб перейти з класичного виробництва на органічне виробництво потрібно перекваліфікувати персонал, змінити технологію вирощування продукції, а також змінити трансформувати ставлення, навички і бажання [15].

Розглядаючи екологічні фактори, які є ендегенно стримуючими і впливають на розвиток органічного виробництва в Україні, слід відзначити, що сільське господарство можна порівняти з «цехом» під відкритим небом, і навіть мінімальні зміни в погоді або кліматі мають негайний вплив на врожай через вплив на зростання і прогрес розвитку сільськогосподарських культур, а також на ефективність використання добрив, а це сприяє поширенню шкідників і захворювань.

На теперішній момент у світі спостерігається глобальне потепління, літні місяці стають все більш спекотними, а зима – все менш холодною й

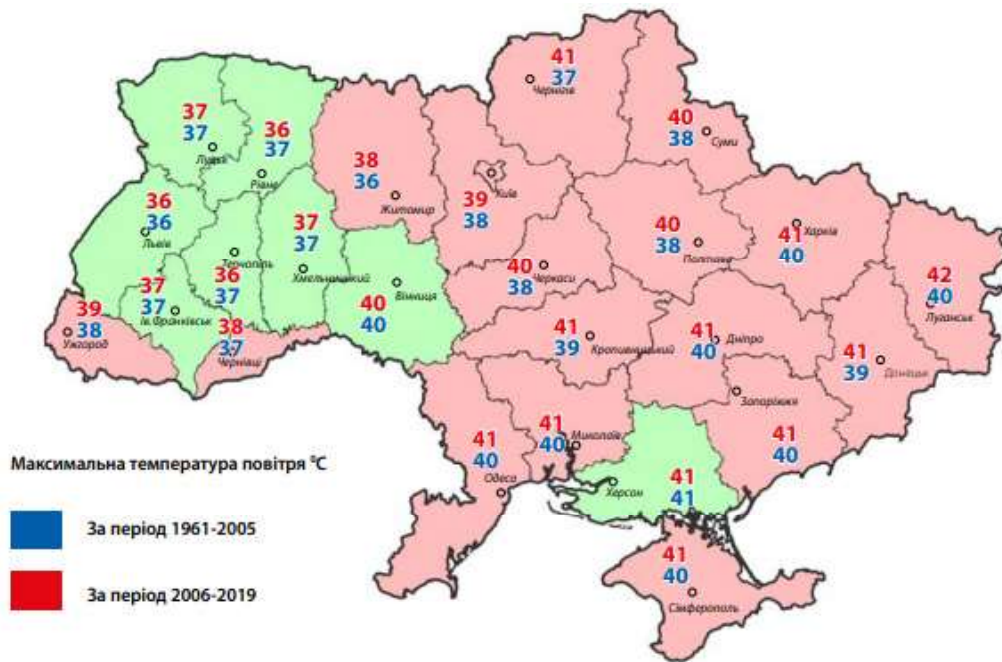

Рис. 4. Найвищі температури повітря

*Створено відповідно до джерела [9].

м'якою. Згідно з даними досліджень Німецько-українського агрополітичного діалогу (АПД), за останні 13 років на всій території України відзначається перевищення абсолютних максимумів температур на 1–4°C (рис. 4).

Наявність якісної і відповідної матеріально-технічної бази є запорукою успіху і високого врожаю. Основними компонентами формування матеріально-технічної бази є відбір культур і сортів для органічного виробництва та їх чергування в сівозміні. Також до складових матеріально-технічної бази входить наявність відповідної машинної техніки для підготовки ґрунту, догляду за посівами, боротьби з бур'янами, та для збирання урожаю..

Ще одним ендегенним фактором, який є перешкодою на шляху розвитку органічного землеробства, являється те, що модель орендних відно-

син, котра наразі найбільш поширена в Україні, більш спрямована на особисту економічну вигоду власника землі, ніж на зацікавленості орендаря у досягненні хорошого врожаю. Отже, існує серйозна проблема в укладанні договорів оренди земельних ділянок, на яких планується вести органічне виробництво. Це пов'язано з тим, що згідно з пунктом 3 статті 27 Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», процес сертифікації починається з моменту підписання договору щодо проведення сертифікації між органом сертифікації та особою, яка має намір займатися органічним виробництвом. У цей час розпочинається перехідний період, який представляє собою фазу переходу від виробництва неорганічних продуктів до виробництва органічних продуктів. Під час цього періоду оператор пови-

нен дотримуватися всіх вимог законодавства, що стосуються органічного виробництва, обігу та маркування даної продукції. Тривалість перехідного періоду може варіюватися залежно від галузі органічного виробництва, наприклад, для однорічних культур вона не може бути меншою за 24 місяці до початку посіву, для багаторічних культур – не може бути менше ніж 36 місяців. Крім того, фермер повинен покрити транспортні витрати іноземного інспектора, та також саму інспекцію та сертифікацію, а у разі потреби – і додаткові аналізи, які призначить сертифікаційний орган, оскільки сплата за послуги органів сертифікації здійснюється на договірних умовах [18].

Висновки

Органічне виробництво в Україні і світі впроваджується швидкими темпами, зростає попит на експорт та імпорт органічної продукції, а споживачі все більше усвідомлюють важливість і користь органічної продукції.

Фактори, які впливають на розвиток органічного виробництва в Україні і стримують його, поділяємо на дві групи – ендегенні та екзогенні. До ендегенних стримуючих факторів відносимо правові (неврегульованість нормативно-правової бази, відсутність державної фінансової підтримки та недосконалість інституційного забезпечення виробництва органічної продукції), суспільно-економічні (ціна на органічну продукцію для споживача, необізнаність споживачів у користі органічної продукції, низькі зарплати і прожитковий мінімум, інноваційна пасивність виробників), екологічні (глобальне потепління і зміна клімату), матеріально-технічні,

неврегульована модель орендних відносин. До екзогенних факторів – ціна на органічну продукцію на міжнародному ринку, а також повномасштабне вторгнення росії в Україну.

До правових ендегенних факторів відносимо відсутність регуляторної бази, відсутність системи сертифікації, стандартизації та маркування органічної продукції, а також брак фінансової підтримки з боку держави та недоліки в інституційному забезпеченні органічного виробництва, особливо під час перехідного періоду.

До внутрішніх суспільно-економічних факторів, які гальмують розвиток органічного виробництва в Україні, відносимо високі ціни на продукцію органічного виробництва, відсутність платоспроможного попиту, пасивність у впровадженні інновацій з боку виробників органічних товарів, а також обмежену інформованість виробників про переваги органічної продукції порівняно з неорганічною.

Визначаючи екологічні фактори, які впливають на розвиток органічного виробництва, до цієї групи факторів відносимо глобальне потепління, що призводить до зменшення врожаїв сільськогосподарських культур, збільшення чисельності шкідників та поширення різноманітних хвороб рослин.

До матеріально-технічних стримуючих факторів ми включили невідповідність технології вирощування культур і сортів, прийнятих на підприємстві, до агротехнології вирощування органічної продукції, а також відсутність відповідної машинної техніки для підготовки ґрунту, догляду за посівами, боротьби з бур'янами, а також збору урожаю.

У рамках дослідження стримуючих розвиток органічного вироб-

ництва в факторів встановлено, що наразі в Україні відсутня чітко сформована система сертифікації, стандартизації та маркування органічної продукції. Тому необхідно вдосконалювати існуючу або формувати нову нормативно-правову базу, яка регулюватиме виробництво органічної продукції на будь-якому адміністративно-управлінському рівні. Без належної нормативно-правової бази та фінансової підтримки, зокрема, державної, розвиток органічного виробництва не досягне того рівня, що в країнах ЄС [12].

Виробництво органічної продукції розглядаємо важливим чинником становлення добробуту країни, тому що виробництво високоякісних продуктів харчування сприятиме поліпшенню здоров'я нації, а здорова нація – запорука успішного майбутнього країни.

Список використаної літератури

1. Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 413. URL: <https://zakon.cc/law/document/read/413-2017-%D0%BF>.
2. Як війна вплине на стан ґрунтів та органічне виробництво. URL: <https://gazeta-fp.com.ua/news/yak-vijna-vplivae-na-stan-gruntiv-ta-organichne-virobnitstvo>.
3. Rasche L., Steinhauser J. How will an increase in organic agricultural area affect land use in Germany. *Organic agriculture*. 2022. Issue 12, P. 513–530. doi: <https://doi.org/10.1007/s13165-022-00405-2>.
4. Costs and revenues on organic and conventional farms. URL: <https://doi.org/10.17632/shpby46jf5.1>.
5. Грантова програма «Підтримка органічного сектору в Україні». URL: https://organic-platform.org/top_news/grantova-programa-pidtrymka-organichnogo-sektoru-v-ukrayini/.
6. Переваги органічних продуктів: вплив на здоров'я та довкілля. URL: <https://tovarystvo-kraftu.com/blog/perevahy-orhanichnykh-produktiv-dlia-zdorovia-ta-dovkillia/>.
7. Як війна впливає на стан ґрунтів та органічне виробництво. URL: <https://gazeta-fp.com.ua/news/yak-vijna-vplivae-na-stan-gruntiv-ta-organichne-virobnitstvo>.
8. Показник 15.3.4 Площа земель, зайнятих під органічним виробництвом, тис. га. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/15-3-4/>.
9. Кутаренко Н. Я. Правове регулювання органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. *Агросвіт*. 2013. № 22. С. 66-72.
10. «Чому так дорого?»: що таке органічні продукти й чи дійсно вони кращі за звичайні. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/food/food-guide/299237-organichni-produkti-scho-tse-oznachae>.
11. Про затвердження державного логотипу для органічної продукції. Наказ міністерства аграрної політики та продовольства України від 22.02.2019 № 67. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0261-19#Text>.
12. Федерація органічного руху України: Органические продукты. URL: <http://organic.com.ua/ru/organicheskie-produkty/>.
13. Федерація органічного руху України: Сертифікація та маркування. URL: <http://organic.com.ua/sertifikacziya-ta-markuvannya/>.
14. Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>.
15. Чумаченко О. М., Висідалко А. А. Проблемні аспекти в запровадженні орга-

- нічного землеробства в Україні. Управління та раціональне використання земельних ресурсів в новостворених територіальних громадах: проблеми та шляхи їх вирішення: матер. IV всеукр. наук.-практ. конф. ХДАУ: 2020. С. 50-53.
16. Німецько-Український агрополітичний діалог: Зміна клімату та сільське господарство в Україні: що варто знати фермерам. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Zmina_klimaty/2020.
17. Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>.
18. Закон України «Про оренду землі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>.
19. Дорош О.С., Дорош А.Й. Фактори впливу на освоєння та розвиток органічного землекористування в умовах військового стану. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2023. № 2. С. 82-91.
20. Дорош Й.М., Барвінський А.В., Дорош О.С., Мельник Д.М., Висідалко А.А. Нормативно-правове забезпечення організації органічного землекористування та шляхи його удосконалення. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2021. № 3. С. 40-50.
- document/read/413-2017-%D0%BF.
2. How will the war affect the condition of the soil and organic production. Available at: <https://gazeta-fp.com.ua/news/yak-vijna-vplivae-na-stan-gruntiv-ta-organichne-virobnitstvo>.
3. Rasche, L., Steinhauser, J. (2022). How will an increase in organic agricultural area affect land use in Germany. *Organic agriculture*, (12), 513–530. doi: <https://doi.org/10.1007/s13165-022-00405-2>
4. Costs and revenues on organic and conventional farms. Available at: <https://doi.org/10.17632/shpby46jf5.1>
5. Grant program "Support of the organic sector in Ukraine". Available at: https://organic-platform.org/top_news/grantova-programa-pidtrymka-organichnogo-sektoru-v-ukrayini/
6. Advantages of organic products: impact on health and environment. Available at: <https://tovarystvo-kraftu.com/blog/perevahy-orhanichnykh-produktiv-dlia-zdorovia-ta-dovkillia/>.
7. How does war affect soil conditions and organic production. Available at: <https://gazeta-fp.com.ua/news/yak-vijna-vplivae-na-stan-gruntiv-ta-organichne-virobnitstvo>.
8. Indicator 15.3.4 Area of land occupied under organic production, thousand hectares. Available at: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/15-3-4/>.
9. Kutarenko, N. Ya. (2013). Pravove reholyvana orhanicnoho vurobnuztva cilko-hocpodarckoi prodykzii v Ykrainy [Legal regulation of organic production of agricultural products in Ukraine]. *Agroworld*, 22, 66-72.
10. "Why so expensive?": what are organic products and are they really better than conventional ones. Available at: <https://www.the-village.com.ua/village/food/food-guide/299237-organichni-produktischo-tse-oznachae>.
11. Pro zatverdzenia derzavnoho lohotupy dla orhanichnoi prodykzii. [On the approval of

References

1. Deyaki pytannya udoskonalennya upravlinnya u sferi vykorystannya ta okhorony zemel silskohospodarskoho przyznachennya derzhavnoyi vlasnosti ta rozporyadzhennya nymy. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7 chervnya 2017 r. №. 413 [Some issues of improving management in the sphere of use and protection of state-owned agricultural lands and their disposal. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 7, 2017 No. 413.]. (2017). Available at: <https://zakon.cc/law/>

- the state logo for organic products: Order of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine] vid 22.02.2019 № 67 Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0261-19#Text>.
12. Federation of the Organic Movement of Ukraine: Organic products. Available at: <http://organic.com.ua/ru/organicheskie-produkty/>.
13. Federation of the Organic Movement of Ukraine: Certification and labeling. Available at: <http://organic.com.ua/sertifikacziya-ta-markuvannya/>.
14. Zakon Ukrainy «Pro Derzavnui bydzet Ukrainy na 2024 rik». [A law of Ukraine is «On the State Budget of Ukraine»]. (2023). Official Web-Portal of the Parliament of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>.
15. Chumachenko, O.M., Vysidalko, A.A. (2020). Problemni aspekty v zaprovadzhenni orhanichnoho zemlerobstva v Ukrayini. Upravlinnya ta ratsional'ne vykorystannya zemel'nykh resursiv v novostvorenykh terytorial'nykh hromadakh: problemy ta shlyakhy yikh vyrishennya [Problematic aspects in the introduction of organic farming in Ukraine. Management and rational use of land resources in newly created territorial communities: problems and ways to solve them]. materials of IV all-Ukrainian. science and practice conference, KhDAU, 50-53.
16. German-Ukrainian agropolitical dialogue: Climate change and agriculture in Ukraine: what should farmers know. Available at: https://mepr.gov.ua/files/docs/Zmina_klimaty/2020.
17. Zakon Ukrainy «Pro osnovni prunzupu ta vumohy do orhanichnoho vurobnuztva, obihy ta markyvana». [A law of Ukraine is «On the basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products»]. (2018). Official Web-Portal of the Parliament of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>
18. Zakon Ukrainy «Pro orendy zemli». [A law of Ukraine is «On land lease: Law of Ukraine»]. (1998). Official Web-Portal of the Parliament of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>
19. Dorosh, O.S., Dorosh, A.Y. (2023). Faktory vplyvu na osvoyennya ta rozvytok orhanichnoho zemlekorystuvannya v umovakh viys'kovoho stanu [Factors influencing the development and development of organic land use under martial law]. *Land management, cadastre and land monitoring*, 2, 82-91.
20. Dorosh, Y.M., Barvins'kyi, A.V., Dorosh, O.S., Mel'nyk, D.M., Vysidalko, A.A. (2021). Normatyvno-pravove zabezpechennya orhanizatsiyi orhanichnoho zemlekorystuvannya ta shlyakhy yoho udoskonalennya [Regulatory and legal support for the organization of organic land use and ways to improve it]. *Land management, cadastre and land monitoring*, 3, 40-50.

Trokhymchuk A.

EXOGENOUS AND ENDOGENOUS FACTORS OF ORGANIC PRODUCTION DEVELOPMENT IN UKRAINE

LAND MANAGEMENT, CADASTRE AND LAND MONITORING 1'24: 106-120.

<http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2024.01.09>

Abstract. *The article examines the restraining factors of organic production development in Ukraine. Two main blocks of restraining factors that negatively affect the development and implementation of organic production have been identified and generalized. Among the exogenous restraining factors, full-scale aggression by a country-aggressor against Ukraine and the price*

of organic products on the international market are highlighted. Endogenous restraining factors include legal, socio-economic, environmental, material-technical factors, as well as the lack of regulation in the model of lease relations.

It has been determined that at the moment in Ukraine, there is no clearly formed system of certification, standardization, and labeling of organic products. However, there are a number of regulatory acts, the norms of which create a basis for the development of the organic sector.

Legal, socio-economic, environmental, and material-technical problems that restrain the development of organic production in Ukraine have been identified and analyzed.

It has been determined that the existing land relations system in Ukraine is based on leasing, and organic production under lease conditions is risky because short-term lease agreements are economically disadvantageous for organic producers. This is because they rely more on the land-owner's personal economic benefit than on the lessee's interest in a good harvest.

Another endogenous factor identified as restraining the development of organic farming in Ukraine is the procedure for determining the suitability of land plots for organic production.

Key words: *land use, land legislation, land relations, land protection, land management, organic production, organic activities, organic farming, certification, organic market operator, transition period, organic period, land degradation, land lease, crop rotation, humus balance.*
